

ЖУРНАЛІСТИКА І РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

КОНЦЕПЦІЯ ТОТАЛІТАРНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ МИКОЛИ ТИМОШИКА У ВИКЛИКАХ НОВІТНЬОЇ ДОБИ

Галич Валентина

*доктор філологічних наук за спеціальністю «Журналістика»,
професор кафедри соціальних комунікацій
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука”
м. Рівне, Україна*

Миколи Тимошик – визначний український учений, публіцист, письменник та громадський діяч. Бібліографічний опис його наукового та журналістського здобутку, опублікованого в друкованих і мережевих виданнях, містить 1422 праці [13, с.414– 529]. Як дослідник теорії та історії журналістики й видавничої справи – це знакова постать у полі української науки, яку відзначають сумлінність у роботі з фактом/документом, глибоке усвідомлення зв'язку теорії і практики, новаторство у галузі медіаосвіти. Красномовним свідченням цього є нещодавно видані ним двокнижжя «Змосковлення Буковини. 1940-1990: За документами архівів та матеріалами преси» (2024) [10; 11; 12]. та монографія «Тоталітарна журналістика. Доба радянзації та змосковлення України» (2024) [14], які привернули увагу теоретиків журналістики, викликали жваве її обговорення в українських ЗМІ [1; 4; 6; 8; 9; 15; 16; 17] та наукових виданнях [5; 7], а також за кордоном [2; 18].

Об'єктом нашої розвідки стали різножанрові відгуки про Миколи Тимошика, присвячені широкому розгляду такого соціальнокомунікативного явища «доби радянзації та змосковлення України», як тоталітарна журналістика, – рецензії, наукові статті, інтерв'ю, репортажі. Її предметом стало розкриття концепції тоталітарної журналістики Миколи Тимошика, осмислення її методологічного та педагогічного потенціалу з урахуванням викликів доби.

Специфіка об'єкта і предмета дослідження продиктували потребу прокоментувати низку тих методів, якими користувалися рецензенти й науковці в студіюванні книжки Миколи Тимошика. Серед них чільне місце відводиться термінологічному методу, що дає можливість проаналізувати відомі в підручниках з теорії / основ журналістики А. Москаленка, В.

Здоровеги, І. Михайлина терміни на позначення журналістики держав з деспотичним та авторитарним режимом, зокрема колишнього СРСР («радянська», «пострадянська») та обрати найбільш оптимальний серед них з погляду сучасності – «журналістика доби радянської та змосковлення України» як синоніма до «тоталітарна журналістика», яка була підручною «політичного устрою держави, що тяжіє до терору та суцільного контролю всіх сфер суспільно-політичного, громадського і особистого життя громадян» [14, с.11]. Порівняльно-історичний метод посприяв у вивченні досліджень крайової (буковинської) журналістики Миколи Тимошика зіставити принципи і функції радянської і пострадянської української журналістики транзитивного періоду, указати на проникливість вченого в характеристики новочасної журналістики як олігархічної, постолігархічної, залежної від «грошового мішка власників». Усі дослідники наукового здобутку Миколи Тимошика вказують на високу культуру роботи автора «Тоталітарної журналістики» з архівними матеріалами, підшивками газет минулої доби, адже їх ілюстрація та аналіз не лише підтверджують реальність подій, а й передають дух епохи, драматичність та трагізм долі сміливих журналістів, здатних протистояти свавілля тоталітарної влади. Аксіологічний та біографічний методи допомагають вивчати дослідження Миколи Тимошика у співмірності з духовними цінностями, носіями котрих є передусім сам автор як колоритний представник культурного та історичного ландшафту українського народу та численні журналісти, за ілюстрацією фактів сподвижницького життя яких він звертався. Науковці не могли оминути й численні статистичні дані, якими оперує автор у розгляді маніпулятивних технологій журналістики доби радянської та змосковлення, що додає переконливості міркуванням автора, посилює аргументованість його мислення.

Назви книг Миколи Тимошика мимовільно викликають запитання, чи не суперечить їхній зміст процесу декомунізації в Україні, узаконеному у 2015 році, спрямованому на ліквідацію в українському суспільстві наслідків комуністичної ідеології та тоталітарного режиму? Чи потрібні нині українському суспільству на шляху ствердження його суверенності, принципів демократизму та гуманізму знання про тоталітарну журналістику? Відповідь на них, обґрунтовані ілюстрацією та аналізом архівних документів і журналістських творів газет радянського часу, ми знайдемо в самих книгах Миколи Тимошика та відгуках на них науковців та журналістів-практиків.

Коцептуально вагомим є розгляд актуальності досліджень тоталітарної журналістики Миколи Тимошика, що спираються на архівні документи Буковини та методи сторітелінгу й нон-фікшн, у викликах сьогодення, ускладненого боротьбою українського народу з агресією і терором російської федерації: «У теперішніх діях нашого споконвічно

агресивного північно-східного сусіда з імперськими амбіціями, найбільшого ненависника України, автор монографій чітко простежив ті ж методи й засоби, якими віддавна користувалися московитські завойовники»[2, с. 22].

Автор концепції тоталітарної журналістики новітнього часу належить до плеяди, за визначенням Василя Стуса, «прямостоячих» особистостей, учених, які здобули вишкіл фаху та духовний гарт у сфері практичної журналістики, працюючи в газетах Буковини, книжкових редакціях України, у пошуках істини сміливо беруться за теми некон'юнктурні, гостро суперечливі, полемічні, дискусійні [3; 13]. Те, що «з-поміж низки показових тенденцій сучасної української національної журналістики одна особливо тривожна: наші ЗМІ продовжують нести на собі зловісну печатку епохи, з якої нещодавно вийшли, – *тоталітарної* (виділення автора. – В. Г.)» і те, що «у цій тенденції проглядається наполегливе бажання скоріше певної частини журналістського корпусу, ніж засновників ЗМІ, стати на шлях вільної преси Заходу у відповідності з усталеними в цивілізованому світі стандартами та принципами» [14, с.11], – змусило Миколу Тимошика взятися за далеко непросту й актуальну тему для своїх книжок, призначених, за його словами, «для журналістів, редакторів, науковців, усіх, хто працює в національному інформаційному просторі», тих, хто цікавиться історією України [14, с.4].

Не помилимося, коли скажемо, що після її видання вона стала справжнім бестселером в українському науковому світі, адже її автор «здатний «аналізувати в синтезі складну й розмаїту матрицю культурно-історичних, національних, політичних, соціальних, психо-ментальних проблем» (Г. Філіпчук), написав книгу, яка «споряджає українську науку важливою історичною інформацією, продукує нові знання про різноаспектне життя українців радянської дійсності, а головне – спонукає до роздумів» (Л. Снісарчук), акцентує на потребі «критичного врахування повчальних уроків історії» (Я. Калакура); «належить до когорти учених, які відзначаються виваженістю толерантністю в поцінуванні та критичному аналізі фактів минулої доби» (В. Галич) [14, с. 520]. Добірка вище наведених фрагментів відгуків про «Тоталітарну журналістику. Доби радянзації та змосковлення України» Миколи Тимошика, що подається на звороті обкладинки цієї книги, стосується й тематично та методологічно спорідненого двокнижжя «Змосковлення Буковини. 1940-1990: За документами архівів та матеріалами преси», виконує важливу інформаційну функцію, заохочуючи читача до її прочитання через загальну характеристику автора,.

Багатовекторність актуальності вивчення тоталітарної журналістики сам автор у вступному слові мотивує такими чинниками, як: 1) потребою звільнення української журналістики доби незалежності від «зловісної печаті тоталітарної епохи» й орієнтації її на «шлях вільної преси»; 2) необхідністю критичного перегляду призначення радянської журналістики як «колективного пропагандиста, організатора і агітатора» й акцентування на функціях «журналістики вільного світу в Західній Європі та Америці» («сторожового пса демократії», формування громадської думки, соціальної критики та контролю, культурологічна, патріотична, виховна); 3) вимогою сучасного наративу пізнання й осмислення уроків радянської журналістики як складника системи тоталітарного суспільства, що актуалізується нині, у час російсько-української війни; 4) процесом віддалення журналістикознавства від осмислення триєдиного завдання – історії, теорії і практики журналістики, – що посилюється з переведенням журналістики до наукового напрямку «соціальних комунікацій»[14, с.11–15].

Микола Тимошик послідовно та науково кваліфіковано, з коректним посиланням на архівні джерела та публікації в підшивках газет розглядає такі проблеми, як призначення та організації української журналістики доби радянзації та змосковлення України, система засобів масової інформації цього часу, цензура і контроль змісту та покупка лояльності, кадрова політика і людські долі. Можна навести багато прикладів, що засвідчують багатогранність світогляду та духовних орієнтирів професора Тимошика, зокрема там, де йдеться про потребу виправлення помилок у журналістських творах та довідниках й енциклопедіях, подаються міркування автора про їх причини. І тут він постає не лише як проникливий науковець, а ще й як політолог, соціолог, письменник і, головне – як гуманіст свого часу.

І це виокремлює ще один прошарок актуальності аналізованих книжок, на якому слід акцентувати. Миколу Тимошика відзначають виваженість, толерантність у поцінуванні та критичному аналізі фактів української журналістики минулої доби, глибоке усвідомлення того, що в представленні історії національної журналістики необхідно критикувати, полемізувати, але нічого не можна вилучати, бо це було б рівнозначним нанесенню чорних плям на її сторінки, це було б рівнозначним прояву авторитарності, притаманної тоталітаризму. Не просто витримати таку стійку позицію в добу глобалізації, панування постмодерних тенденцій, які охопили й сферу науки, культури та журналістики, позначеної запозиченням західної низькопробної кіно-теле-радіопродукції, чужого духовного потенціалу, що веде до розмивання національних культурних цінностей й нівелювання базових принципів організації українського суспільного життя.

Книги Миколи Тимошика демонструють нагальну потребу вироблення нових критеріїв оцінки якості журналістики минулої драматичної і трагічної доби, відкриваючи маловідомі сторінки української журналістики, повертаючи до її скарбниці імена забутих постатей, викреслених з народної свідомості перших газетярів радянського призову (Петро Доценко, Марія Саєнко, Олена Григор, Петро Янкін, Надія Артюх, Василь Побігай, Дмитро Бузинський) та призабутих сміливців, представників гострого пера доленосних 90-х рр. (Леонід Кльоц, Володимир Кательницький, Катерина Таран). На думку Миколи Тимошика, «на сторінках досі нечитаних і не осмислених сучасниками архівних документів та газетно-журнальних шпальт – пульс тієї непростої доби, її пряме й криве дзеркало. З його правдою і брехнею, надіями й розчаруваннями, благородними поривами, ... невітленими творчими задумами, особистими драмами творчих особистостей» [14, с. 495]. Демонструючи потребу писати історію української журналістики в іменах, Микола Тимошик презентує свій талант публіциста й письменника.

Покликання на теоретичні та емпіричні джерела, пов'язані із з'ясуванням концепції тоталітарної журналістики Миколи Тимошика, наведені у цій розвідці, дозволяють розкрити її методологічний та педагогічний потенціал. Перший складник пов'язаний із сукупністю наукових знань, методів, принципів та інструментів дослідження тоталітарної журналістики, продемонстровані Тимошиком як теоретиком журналістики. Другий – з можливістю використання концепції тоталітарної журналістики, відкоректованої Миколою Тимошиком до вимог доби, у викладанні буквально всіх журналістикознавчих курсів. Саме тут проявився авторський багаторічний досвід педагога. Вкладач «Теорії журналістики» одержав цінний матеріал для поглибленого вивчення тем «Журналіст як суб'єкт масово-інформаційної діяльності», «Журналістика як галузь суспільно-політичної і творчої діяльності», «Функції і принципи журналістики», «Соціальна позиція журналіста», «Свобода слова», «Сучасна масово-інформаційна ситуація» та ін. із ілюстраціями архівних матеріалів, фактів вірності журналістів високим принципам своєї професії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамчук Альвіна, Ганнунтін Микола. «Змосковлення Буковини»: у Чернівцях презентували двокнижжя Миколи Тимошика | Телекомпанія С4 (Чернівці). 2024. 25 жовт. <https://www.youtube.com/watch?v=JA1mi1vtb2c>
2. Антофійчук В. Буковина під ідеологічним пресингом кремля. Відгук на монографію Миколи Тимошика «Змосковлення Буковини. 1940–1990: За документами чернівецьких архівів та матеріалами преси»: У 2 кн. Наш Голос: Місячник Союзу українців Румунії. (Бухарест, Румунія). 2024. Грудень. Ч. 366. С.

- 22-23, 25. <https://uur.ro/%D0%BD%D0%B0%D1%88-%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%81-%E2%84%96-366/?lang=uk>
3. Галич В. «Ремесло моє – справедливість. Буду навечно відданим йому» [рецензія]. *Пресознавство / Press Studies*. Львів, 2023. Вип. 2. С. 181-190.
4. Дацюк Г., Плаксюк Ю. «Змосковлення Буковини»: повна версія. Слово Просвіти. 2024. Ч. 42. 24-30 жовт.
5. Ісак А. Замість передмови. Інтерв'ю багатолітнього редактора газети «Буковина» з автором книги. В кн.: Тимошик М. Змосковлення Буковини. 1940-1990: За документами архівів та матеріалами преси. У 2-х кн. Кн. друга: Перо і мікрофон як зброя. Київ: Вид центр «Академія», 2024. С.11-18.
6. Калакура Я. Радянська окупація і змосковлення Буковини: мовою документів і очима дослідника. Буковоїд. 2024. 14 бер. <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2024/03/14/174502.htm>
7. Макар Ю. Моє бачення «Змосковлення Буковини» авторства Миколи Тимошика. Історико-політичні проблеми сучасного світу. Зб. наук. статей. / Чернів. націон. ун-т ім. Ю. Федьковича. Т. 50. 2024. С. 176-180. <https://mhpi.chnu.edu.ua/mhpi/article/view/169>
8. Матіюк Олександр. «Змосковлення Буковини»: у Чернівцях презентували двокнижжя Миколи Тимошика. Шпальта-Медіа (Чернівці). 2024. 26 жовт. <https://shpalta.media/2024/10/26/zmoskovlennya-bukovini-u-chemivcyax-prezentuvali-dvoknizhzhya-mikoli-timoshika/>
9. Презентація книги «Змосковлення Буковини» Миколи Тимошика викликала справжній фурор у чернівецькій глибинці. Інтерв'ю Сергія Зарайського з Миколою Тимошиком. БукІнфо. 2025. 11 лип. <https://bukinfo.com.ua/istoriya/prezentaciya-knygy-zmoskovlennya-bukovyny-mykoly-tymoshyka-vyklykala-spravzhniy-furor-u-cherniveckiy-glybynci>
10. Тимошик М. Змосковлення Буковини. 1940-1990: За документами архівів та матеріалами преси. У 2-х кн. Кн. перша: Ментальність. Культура. Література. Чернівці: Букрек, 2023. 448 с.
11. Тимошик М. Змосковлення Буковини. 1940-1990: За документами архівів та матеріалами преси. У 2-х кн. Кн. перша: Ментальність. Культура. Література. Київ: Вид центр «Академія», 2024. 448 с.
12. Тимошик М. Змосковлення Буковини. 1940-1990: За документами архівів та матеріалами преси. У 2-х кн. Кн. друга: Перо і мікрофон як зброя. Київ: Вид центр «Академія», 2024. 528 с.
13. Тимошик М. С. Материн заповіт у рушнику 1933-го: Автобіографічна канва життя. Бібліографічний показник із нагоди 65-річчя. Наукове видання. К.: Наша культура і наука, 2022. 592 с.
14. Тимошик М. «Тоталітарна журналістика. Доба радянзації та змосковлення України» За документальними архівами та матеріалами преси: наукове видання. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2024. 520 с.
15. У Чернівцях презентували двокнижжя Миколи Тимошика «Змосковлення Буковини». Медіа гарячих новин. (Чернівці). 2024. 25 жовт. <https://c4.com.ua/novyny/u-chemivcyax-prezentuvali-dvoknizhzhya-mikoli-timoshika-zmoskovlennya-bukovini/>

*Міжнародна науково-практична конференція
“Міжнародні тенденції та перспективи розвитку
в освіті та науці в умовах глобалізації”
до 100-річчя академіка Степана Дем'янчука
(м. Рівне, 13 листопада 2025 року)*

16. Філіпчук Г. Двокнижжя з «Тимошикобаченням» Буковини. Хвиля Десни. 2023. 1 черв. <https://hvilya.com/news/culture/dvoknyzhzhya-z-tymoshykobachennyam-bukovyyny.html>
17. Філіпчук Г. Двокнижжя Миколи Тимошика про змосковлення Буковини і журналістику тоталітарної доби. Слово Просвіти. 2023. Ч. 24. 15-21 черв.
18. Food for Thought: unveiling the truth: Mykola Tymoshyk's book exposes Soviet-era Russification. World Ecology Report: World Information Transfer . 2025. Spring 2025, Volume XXXVIII, No. 1. Page 12. (New-York ISSN#1080-3092) <https://drive.google.com/file/d/16G6zYFBtLrCal-dbyV7W95qFeIAaPhTj/view>
[Іжа для роздумів: розкриття правди: книга Миколи Тимошика викриває русифікацію радянської епохи. Звіт про світову екологію: світова передача інформації. 2025. Весна 2025, том XXXVIII, № 1. Сторінка 12. (Нью-Йорк ISSN#1080-3092) <https://drive.google.com/file/d/16G6zYFBtLrCal-dbyV7W95qFeIAaPhTj/view>]